

*Institut Prahistorii UAM
Poznań*

HANNA KÓČKA-KRENZ

Wczesnośredniowieczny skarb srebrny w zbiorach Muzeum Narodowego w Poznaniu

W księdze inwentarzowej Muzeum Sztuk Użytkowych, Oddziału Muzeum Narodowego w Poznaniu, pod numerem MNP Rm 453/1–20 zostały wpisane ozdoby srebrne stanowiące zapewne część skarbu¹. Zapis dokonany ręką dr Joanny Eckhardt brzmi: „biżuteria wczesnohistoryczna, w tym 3 kolczyki, 1 zawieszanie (wisiołek) i fragmenty uszkodzone; technika filigranowa z granulacją; pochodzenie nieustalone, Dolny Śląsk”. Są to następujące materiały:

1. Paciorek z guzkami (nr inw. MNP Rm 453/10); zdeformowany; wykonany z dwóch półkul łączonych w środku, z otworami wzmocnionymi kółeczkami z drutu filigranowego. Na obydwu połówkach przylutowany wieniec z sześciu cylindrycznych guzków, których dolna krawędź została nacięta i kołnierzowato zgięta, a następnie starannie przylutowana do podłoża. Wymiary: 0,9 x 1,1 cm, średnica otworu – 0,2 cm, ciężar – 0,525 g (ryc. 1: 1).

2. Paciorek z guzkami (nr inw. MNP Rm 453/9), zgnieciony, zachowana niecała połowa; wykonany zapewne z wytłoczonego kawałka blaszki z jednym końcem wydłużonym w rodzaj wąsa, wsuniętym do wnętrza i dokładnie zaklepanym. Otwór w kształcie nieco wyciągniętej rurki o średnicy 0,2 cm. Widoczne dwa rzędy czterech stożkowatych guzków z odpowiednio przyciętej blaszki, sklepanej w miejscu łączenia, oddzielone od siebie pasmem z pięciu gładkich filigranów. Guzki esowato oplecione gładkim drutem filigranowym, pojedynczym w pierwszym rzędzie, zaś podwójnym w rzędzie drugim. Wymiary: 1,2 x 1,7 cm, ciężar – 1,115 g (ryc. 1: 2).

3. Paciorek z guzkami (nr inw. MNP Rm 453/8), zgnieciony i częściowo uszkodzony; wykonany podobnie, jak wyżej opisany. Podzielony w poprzek

¹ Dziękuję uprzejmie Panu Dyrektorowi Muzeum Narodowego w Poznaniu prof. dr. hab. Konstantemu Kalinowskiemu i pracownikom Oddziału tegoż muzeum – Muzeum Sztuk Użytkowych – mgr. Zygmunтови Dolczewskiemu i mgr Renacie Jaskulskiej za łaskawe udostępnienie materiałów do niniejszego opracowania.

gładkim drutem filigranowym i rzędami granulek po jego bokach, zaś wzdłuż – dwoma rzędami granulek w układzie liniowym. W uzyskanych w ten sposób ośmiu polach dekoracyjnych (po cztery na każdej połowie) w środku przylutowany, wytłoczony z blaszki guzek, obwiedziony wokół ziarniną, zaś w narożach romby z czterech granulek i trójkąty z sześciu granulek. Otwory o średnicy 0,25 cm wzmocnione filigranowymi pierścionkami, zdobione wieńcem ziarniny. Wymiary: 1,9 x 1,8 cm, ciężar – 1,585 g (ryc. 1: 3).

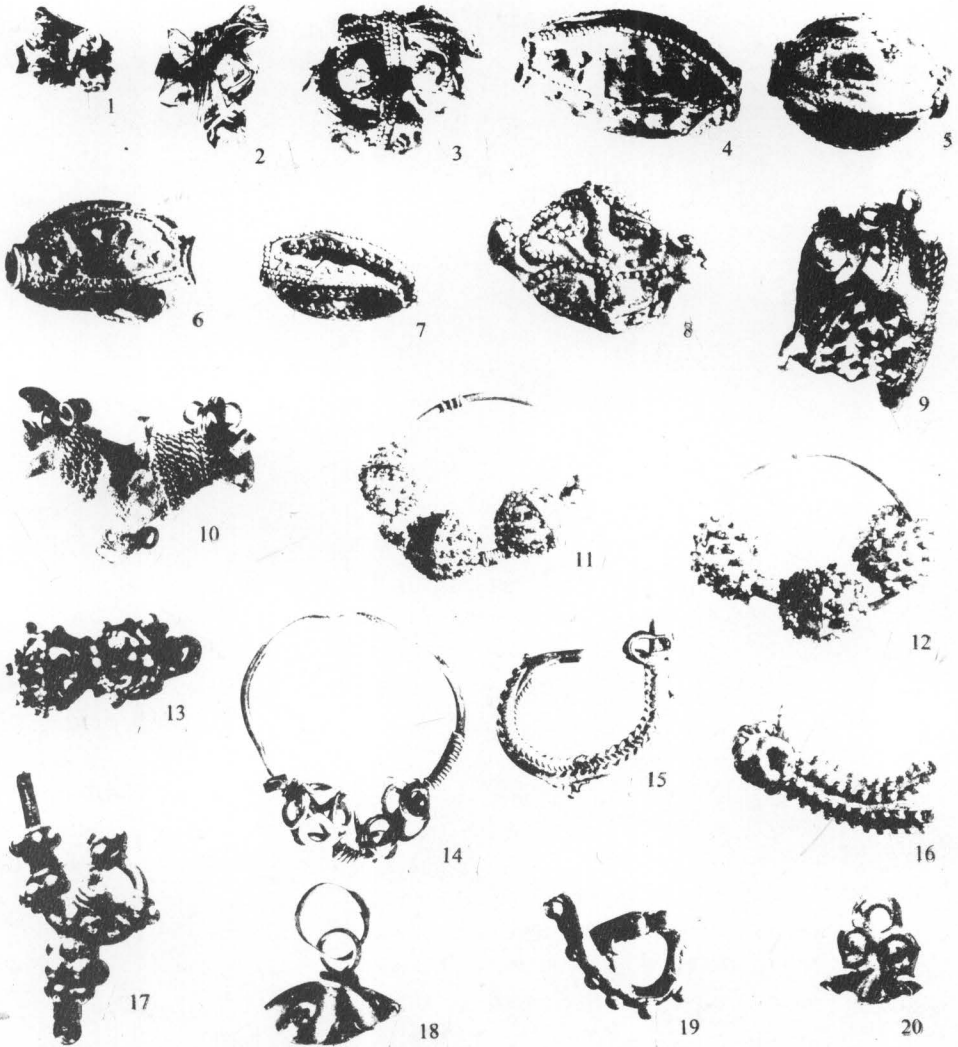
4. Paciorek owalny, wieloboczny (nr inw. MNP Rm 453/5); wykonany z jednego kawałka profilowanej blaszki – z jednym końcem wyciętym w zaklepany od wnętrza wąs – przybierającej w przekroju formę sześcioramiennej gwiazdy. Na krawędziach zdobienie w postaci podwójnego rzędu drobnych granulek, zaś we wgłębieniach – sześciu rombów z czterech granulek. Otwory o średnicy 0,2 cm wzmocnione pierścionkiem z filigranu i zaakcentowane wieńcem ziarniny. Widoczne wykwity zielonej patyny. Wymiary: 2,0 x 1,0 cm, ciężar – 1,234 g (ryc. 1: 4).

5. Paciorek owalny, wieloboczny (nr inw. MNP Rm 453/11); wykonany podobnie, jak wyżej opisany. Końce blaszki przy otworze rozcięte na cztery trójkątne części, zawinięte na pierścionku wzmacniającym i starannie zaklepane. Wokół otworów o średnicy około 0,2 cm wieńiec z granulek. Krawędzie zaakcentowane podwójnymi rzędami drobnej ziarniny, zaś wgłębienia zdobione krótszym pasmem granulek. Część zdobień wtopiona w podłoże w trakcie lutowania. Wymiary: 1,6 x 1,2 cm, ciężar – 1,273 g (ryc. 1: 5).

6. Paciorek owalny, wieloboczny (nr inw. MNP Rm 453/12), zgnieciony; wykonany podobnie, jak dwa poprzednie. Na krawędziach zdobienie w postaci podwójnych pasm granulek, zaś we wgłębieniach – sześciu rombów z czterech granulek. Otwory o średnicy 0,3 cm wzmacniane pierścionkiem filigranowym i ozdobione wieńcem granulek; na jednym z nich widoczne jedno trójkątne zawinięcie blaszki paciorka. Wymiary: 1,7 x 1,2 cm, ciężar – 1,206 g (ryc. 1: 6).

7. Paciorek owalny, wieloboczny (nr inw. MNP Rm 453/6); wykonany tak, jak opisane wyżej, ale przybierający w przekroju zarys czteroramiennej gwiazdy. Na krawędziach zdobiony pasmem podwójnej ziarniny, zaś pod nimi, na bokach ramion gwiazdy – rzędami rombów z czterech granulek. Końce o średnicy 0,3 cm wzmocnione filigranowym kółkiem i ozdobione wieńcem granulek. Wymiary: 1,8 x 1,2 cm, ciężar – 1,250 g (ryc. 1: 7).

8. Paciorek owalny z dwoma wybrzuszeniami (nr inw. MNP Rm 453/14), płasko zgnieciony; wykonany z dwóch półkul łączonych w środku, miejsce złączenia maskowane pasmem podwójnej ziarniny. Wybrzuszenia obwiedzione pasmem granulek, ozdobione na wypukłości podwójnym rzędem granulek. W powstałych w ten sposób czterech polach umieszczone dwa stykające się wierzchołkami romby z czterech granulek. Otwory o średnicy 0,2 cm wzmocnione filigranowym

Ryc. 1. Wczesnośredniowieczne ozdoby srebrne (skarb ze zbiorów Muzeum Narodowego w Poznaniu)

Fig. 1. Early-medieval silver jewellery (hoard from the collection of the National Museum in Poznań)

kółeczkiem obwiedzionym ziarniną. Wymiary: 1,9 x 1,2 cm, ciężar – 1,045 g (ryc. 1: 8).

9. Fragment kaptorgi (nr inw. MNP Rm 453/7); zachowała się część brzegowa blaszki z krawędzią wyłożoną trzema pasmami skręconych filigranów. Do blaszki przylutowane dwie „końskie główki”, zbudowane z dwóch odpowiednio ukształtowanych połówek, połączonych pasemkiem obrazującym uszy. Miejsce łączenia zamaskowane dwiema parami skręconych filigranów, imitującymi grzywę. Pod główkami przymocowana ażurowa plecionka z gładkiego, zwijanego w pętelki filigranu, łączonego granulkami osadzonymi na pierścionkach, w poprzek którego biegnie pasmo skręconego filigranu. Wymiary: 1,3 x 1,9 cm, ciężar – 1,174 g (ryc. 1: 9).

10. Zausznica z dwiema główkami zwierzęcymi, bez kabłąka (nr inw. MNP Rm 453/3), wykonana z dwóch wyprofilowanych blach, których środek został wzmocniony złożonym pasemkiem metalu, wychodzącym w górnej partii pętelką, zaś u dołu zamkniętym ażurową rozetką. Dodatkowo połączenie obu części w postaci zwiniętego pasemka imitującego uszy zwierząt; szyje oplacone lekko skręconym drutem filigranowym – osiem zwojów na jednej z nich i pięć na drugiej. Na karkach obu zwierząt umieszczone rozetki wywinięte z trzech filigranów, przez które przechodził kabłąk zausznicy (zachowana jego część przechodząca w poprzek zawieszki, z końcem zwiniętym w oczko, w które pierwotnie wchodził drugi koniec kabłąka). Wymiary: 2,8 x 2,0 cm, średnica kabłąka – około 1,8 cm, ciężar – 2,583 g (ryc. 1: 10).

11. Zausznica z trzema paciorkami (nr inw. MNP Rm 453/2). Kabłąk z okrągłego drutu z jednym końcem rozklepanym i zwiniętym w oczko, w które wchodzi tępo ucięty drugi koniec. W jego dolnej części trzy paciorki zbudowane z dwóch półkul wysadzanych rzędami trójkątów z trzech granulek. Między paciorkami na kabłąku owinięty drut filigranowy, na który naniesiono granulki, zaś dwa zewnętrzne paciorki ogranicza oplot filigranowy bez granulek. Wymiary: średnica kabłąka – 1,8 cm, wymiary paciorków – 0,9 x 0,7 cm, ciężar zausznicy – 1,902 g (ryc. 1: 11).

12. Zausznica z trzema paciorkami (nr inw. MNP Rm 453/4), o podobnej konstrukcji do poprzedniej, z częściowo uszkodzonym kabłąkiem. Na kabłąk nanizane paciorki, z których dwa zewnętrzne użyto wtórnie (zachowane w nich fragmenty pierwotnego kabłąka, obok którego w paciorkach przebito nowe otwory i przewleczono drugi kabłąk). Paciorki zbudowane z dwóch półkul, ozdobione trójkątami z trzech granulek, na których przylutowano jeszcze jedną granulkę (bardziej wyrazisty efekt plastyczny). Granulki umocowane za pomocą lutu chemicznego, o czym świadczą wykwitły zielonej patyny. Wymiary: średnica kabłąka – około 2 cm, wymiary paciorków – 1,0 x 0,8 cm, ciężar zausznicy – 2,963 g (ryc. 1: 12).

13. Fragment zausznicy koszyczkowatej (nr inw. MNP Rm 453/15), zachowana część kabłąka z końcem zwiniętym w uszko i dwoma paciorkami ażurowymi wykonanymi ze skręconych drutów filigranowych uformowanych w pętelki łączone granulkami na pierścionkach. Wymiary: długość fragmentu – 1,7 cm, wysokość paciorków – 0,8 cm, ciężar – 1,195 g (ryc. 1: 13).

14. Zausznica koszyczkowata (nr inw. MNP Rm 453/1), lekko uszkodzona. Kabłąk z okrągłego drutu o jednym końcu zaostrowym, drugim zwiniętym w uszko. Na kabłąk nanizane dwa paciorki ażurowe wykonane z pętelek uformowanych z podwójnego gładkiego filigranu; otwory wzmocnione pierścionkami filigranowymi. Między paciorkami i na części kabłąka oplót z gładkiego drutu filigranowego. Wymiary: średnica wewnętrzna kabłąka – 2,3 cm, wymiary paciorków – 0,7 x 0,8 cm, ciężar zausznicy – 1,888 g (ryc. 1: 14).

15. Dolna część kabłąka zausznicy (nr inw. MNP Rm 453/20) w postaci rozklepanego drutu wykładanego trzema pasmami skręconego filigranu. Jeden koniec kabłąka ozdobiony pętelką z gładkiego filigranu; przy nim i w środku tej części kabłąka zachowane pozostałości dekoracji, zapewne ażurowego „plotka”. Wymiary: średnica wewnętrzna kabłąka – około 1 cm, ciężar – 0,649 g (ryc. 1: 15).

16. Fragment dolnej części kabłąka zausznicy (nr inw. MNP Rm 453/17), wykonanego z dwóch pasm blachy połączonych ze sobą na końcu i zwieńczonych pętelką ze skręconych filigranów, z drugiej strony (ku środkowi tej części kabłąka) lekko się rozdwarzających. Pasma wyłożone dwoma rzędami granulek na pierścionkach. Wymiary: długość – 1,8 cm, szerokość – 0,5 cm, ciężar – 1,223 g (ryc. 1: 16).

17. Fragment zausznicy winogronowatej (nr inw. MNP Rm 453/13), lekko zniekształcony i pozbawiony górnej części kabłąka wykonanego z grubego, okrągłego drutu. W środkowej części kabłąka wisior utworzony z pręta umieszczonego w poprzek kabłąka, do którego przylutowano trzy wieńce dużych granulek, zamkniętych w dolnej partii oplotem grubego filigranu i granulka; górna partia uszkodzona. Po obu stronach wisiora umieszczone dwa wieńce grubych granulek ograniczone pierścionkiem filigranowym. Wymiary: długość wisiora – około 2 cm, średnica wewnętrzna kabłąka – 1,7/1,8 cm, ciężar – 2,394 g (ryc. 1: 17).

18. Fragment zawieszki? (nr inw. MNP Rm 453/16) w postaci połówki profilowanej dętki, z otworem wzmocnionym pierścionkiem filigranowym; w otworze uszko do zawieszania, a w nim filigranowe kółko o średnicy 0,7 cm ze zlutowanymi końcami. Wymiary: wysokość połówki paciorka – około 1 cm, ciężar – 0,427 g (ryc. 1: 18).

19. Fragment ozdoby, zapewne jej bordiura (nr inw. MNP Rm 453/18), wykonanej z blachy obrzeżonej trzema pasmami filigranu: zewnętrzne – gładkie, wewnętrzne – skręcane z dwóch drutów. Od strony wewnętrznej rząd grubych gra-

nulek na pierścionkach. Wymiary: długość – 1,3 cm, ciężar – 1,166 g (ryc. 1: 19).

20. Fragment zawieszki (nr inw. MNP Rm 453/19), wykonanej techniką odlewania ze stopu srebra z miedzią(?), ze spodnią stroną płaską, a wierzchnią zdobioną motywem wolutowym pod okrągłym otworem do zawieszania. Wymiary: 1,0 x 0,9 cm, ciężar – 0,407 g (ryc. 1: 20).

Analiza materiałów

Jak to wynika z powyższego wykazu, na analizowany zespół składa się osiem paciorków przynależnych do trzech typów, fragmenty trzech zawieszek, w tym kaptorgi, osiem zausznic, w tym trzy zachowane we fragmentach, oraz część brzegowa jeszcze jednej ozdoby.

Paciorki. Trzy pierwsze paciorki (dwa całe i jeden fragment) są to okazy z guzami, różniące się szczegółami dekoracji. Zdobienie niewielkiego paciorka (ryc. 1: 1) ograniczone zostało do starannego przylutowania samych guzków, bez ich dodatkowego otoczenia ziarniną, co jest zjawiskiem nietypowym w tej grupie paciorków. Stosunkowo rzadko spotykane są okazy z guzkami oplatanymi drutem filigranowym, jak to ma miejsce w przypadku paciorka zachowanego we fragmencie (ryc. 1: 2). W taki sposób zostały udekorowane paciorki lub ich fragmenty ze skarbów z Borucina, woj. kujawsko-pomorskie (koniec X do 1. połowy XI wieku), Dębicza, woj. wielkopolskie (około połowy X wieku), Dzierznicy II, woj. wielkopolskie (po 962 roku), Lisówka, woj. lubuskie (po 1011 roku), Maniowa, woj. dolnośląskie (po 1034 roku), Poznań I (Łącznego Młyna; po 961 roku), Piasków Wielkich-Dramina, woj. zachodniopomorskie (po 950 roku), z okolic Bautzen (około 1000 roku), Giekau (Dransau), Kr. Plön (1. połowa XI wieku; w tym jednak przypadku guzki zostały obwiedzione pierścionkiem ze zwiniętego filigranu), Golm, Kr. Potsdam (XI wiek), Kaaks, Kr. Steinburg (912–914 roku), Quermathen (Gross Behnitz), Kr. Nauen (2. połowa XI wieku), Quilitz, Kr. Wolgast (1035–1050 roku) i Schwann I, Kr. Bützow (około 1038 roku; por. Kóčka-Krenz 1993, mapa 41, s. 245–249, tam dalsza literatura). Natomiast trzeci, zdeformowany paciorek (ryc. 1: 3) został wykonany i ozdobiony w sposób powszechnie stosowany w tego typu przedmiotach znajdujących w skarbach północno-zachodniej Słowiańszczyzny, zwłaszcza w Wielkopolsce i Polsce środkowej, w czasie od końca IX/początku X wieku do końca XII wieku (Kóčka-Krenz 1993, s. 95–96). Ścisłejsze analogie do omawianego okazu zachowały się w skarbach z Borucina, woj. kujawsko-pomorskie (koniec X do 1. połowy XI wieku), Brzozowa Nowego, woj. mazowieckie (po 1031 roku), z okolic Szamotuł, woj. wielkopolskie i Niederlandin I, Kr. Angermünde (po 1063 roku).

Kolejne cztery paciorki to okazy owalne wieloboczne, znajdowane w skarbach i cmentarzyskach środkowej i południowej części ziem polskich, datowanych głównie na X i XI wiek (Kóčka-Krenz 1993, s. 97-98). Paciorki zbliżone typem dekoracji do okazu z ryc. 1: 4 znajdują się w skarbach z Sejkowic, woj. mazowieckie (po 1012 roku; Dekówna i Stattlerówna 1961), Wielonka, woj. wielkopolskie (około X wieku) i Zakrzewa I, woj. łódzkie (po 1000 roku), do okazu z ryc. 1: 5 – w skarbie z Ozorkowa, woj. łódzkie (po 1016 roku), do okazu z ryc. 1: 6 – w skarbach z Ozorkowa, Słuszkowa, woj. wielkopolskie (po 1055 roku) i Zakrzewa I, zaś do okazu z ryc. 1: 7 – w skarbach z Sejkowic i Wiktorowa, woj. wielkopolskie (połowa XI wieku) (por. Kóčka-Krenz 1993, mapa 43, s. 255–256; tam dalsza literatura).

Ostatni z paciorków w omawianym zbiorze (ryc. 1: 8) zaliczyć trzeba do okazów owalnych z wybrzuszeniami, odnotowywanych głównie w skarbach południowej części ziem polskich, a datowanych zwłaszcza na koniec X i XI wiek (Kóčka-Krenz 1993, s. 98–99). Został on ozdobiony w taki sam sposób, jak paciorki ze skarbów w Maniowie, woj. dolnośląskie (po 1034 roku), Sejkowicach, Uściu I, woj. kujawsko-pomorskie (po 970 roku), Wodzieradach, woj. łódzkie (po 1079 roku), Zakrzewie I i Zalesiu, woj. wielkopolskie (po 976 roku; Dekówna 1974) (por. Kóčka-Krenz 1993, mapa 44, s. 256–258).

Kaptorga. Zachowana niemal w połowie kaptorga (ryc. 1: 9) należy do form prostokątnych, zazwyczaj bogato i różnorodnie ornamentowanych, znajdowanych głównie w skarbach północno-zachodniej Słowiańszczyzny (Kóčka-Krenz 1993, s. 84–86). Omawiany okaz to kapsułka z grupy schowków zdobionych rzędem główek końskich, uzupełnianych w dolnej części geometrycznymi motywami dekoracyjnymi. Kaptorgi lub ich fragmenty z motywem ażurowej plecionki pod główkami zwierzęcymi zostały zdeponowane w skarbach z Dzierznicy II, woj. wielkopolskie (po 962 roku), Gostynia, woj. dolnośląskie (koniec X wieku), Kani, woj. zachodniopomorskie (X wiek), Piasków Wielkich-Dramina, woj. zachodniopomorskie (po 950 roku) i Zalesia, woj. wielkopolskie (po 976 roku; Dekówna 1974) (por. Kóčka-Krenz 1993, mapa 34, s. 232-235; tam dalsza literatura).

Zausznice. W omawianym zbiorze odnotowano pięć niemal całych, nieznacznie tylko uszkodzonych zausznic oraz trzy ich fragmenty, które można zakwalifikować do sześciu różnych typów tego rodzaju ozdób.

Pierwsza z nich to zausznica z dwiema główkami zwierzęcymi, z odłamaną górną częścią kabłąka (ryc. 1: 10). Spośród ozdób skroni z terenów Słowiańszczyzny Zachodniej stanowią one niewielką grupę wytworów, znajdujących w skarbach środkowej części ziem polskich, datowanych na czas od około połowy X do końca XI wieku (Kóčka-Krenz 1993, mapa 28, s. 78–79, 227). Dwie następne zausznice to okazy z pustymi paciorkami, których powierzchnie zdobione są zazwyczaj drobnymi motywami geometrycznymi w filigranie i granu-

lacji (Kóčka-Krenz 1993, s. 62–63; por. komentarz do mapy 15, s. 207–209). Ozdoby te były noszone na całym terenie północno-zachodniej Słowiańszczyzny w stosunkowo długim czasie – od około połowy X do XIII wieku. Różniły się zarówno ilością nanizanych na kabląk paciorków, jak ich formą i dekoracją. Omawiane okazy mają po trzy takie paciorki, co jest typowe dla tej kategorii ozdób, wyróżnia je jednak zdobienie na „dętkach” w postaci trójkącików z granulek, nieco inne w przypadku każdej z zausznic. Pierwsza (ryc. 1: 11), która ma dodatkowo kabląk owinięty filigranem między paciorkami, rodzajem dekoracji nawiązuje do fragmentarycznie zachowanych okazów w skarbach z Gniezna V (Osińca), woj. wielkopolskie (po 991 roku), Piasków Wielkich-Dramina, woj. zachodniopomorskie (po 950 roku), Psar, woj. wielkopolskie (X wiek) i Sulina, woj. zachodniopomorskie (X–XI wieku?; zbiory Kulturhistorisches Museum w Stralsundzie, nr inw. 1962: 318). Natomiast druga zausznica (ryc. 1: 12) nie posiada oplotu, zaś każdy trójkącik z ziarniny jest zwieńczony dodatkowo granulką, co nadaje dekoracji plastyczny efekt. Dwa z paciorków wtórnie umieszczono na jej kabląku – można więc sądzić, że pierwotnie zostały wykonane dwie bliźniacze ozdoby, z których (w wyniku uszkodzenia kompletu?) skomponowano jedną i dorobiono na jej wzór podobną zausznicę. Fragment tak dekorowanej ozdoby zachował się w skarbie z Mniszek, woj. mazowieckie (po 1024 roku).

Kolejne dwa elementy zbioru to zausznice koszyczkowate, które są częstym składnikiem skarbów północno-zachodniej Słowiańszczyzny. Chronologia tych depozytów wskazuje, że wspomniane ozdoby były noszone głównie w okresie od X do XII wieku (Kóčka-Krenz 1993, s. 64–65). Z jednej z zausznic (ryc. 1: 13) zachowała się tylko część dolnej partii. Omawiany fragment został wykonany w sposób analogiczny do okazów ze skarbów w Bronczynie, woj. wielkopolskie (po 1021 roku), Krakowie VI (1038–1050 roku), Radzikowie II, woj. dolnośląskie (po 999 r.), Sejkowicach, woj. mazowieckie (po 1012 roku), Wodzieradach, woj. łódzkie (po 1079 roku), Zakrzewie I, woj. łódzkie (po 1000 roku) i Zalesiu, woj. wielkopolskie (po 976 roku). Drugi okaz zachował się raczej w całości (ryc. 1: 14), odpowiednikami jego zaś są okazy ze skarbów w Bronczynie, Kurowie, woj. zachodniopomorskie (po 991 roku), Mniszkach, woj. mazowieckie (po 1024 roku), Psarach, woj. wielkopolskie (X wiek), Quilitz, Kr. Wolgast (1035–1050 roku), Sejkowicach, woj. mazowieckie (po 1012 roku) i Zalesiu (por. Kóčka-Krenz 1993, mapa 16, s. 209–211; tam dalsza literatura).

Z następnej zausznicy zachował się jedynie kabląk z pozostałością ażurowej dekoracji (ryc. 1: 15), stąd można jedynie przypuszczać, że należy on do drugiej odmiany zausznic typu Świątki, datowanych na okres od połowy X do XI wieku, zachowanych w skarbach z zachodniej części ziem polskich (Kóčka-Krenz 1993, s. 66–67). Także w przypadku kolejnego fragmentu (ryc. 1: 16) skazani jesteśmy na domysł, że stanowi on część kabląka zausznicy z wisiorkiem kukurydzianym (Kóčka-Krenz 1993, s. 82–83). Wskazuje na to kształt i sposób zdobienia tej

części, podobny do wytworów ze skarbów z Borucina, woj. kujawsko-pomorskie (koniec X do 1. połowy XI wieku; Stenberger 1958, ryc. 38), Obry Nowej, woj. lubuskie (początek X wieku?; Stenberger 1958, ryc. 39), Zalesia, woj. wielkopolskie (po 976 roku; Dekówna 1974) i Zawady Lanckorońskiej, woj. małopolskie (por. Kóčka-Krenz 1993, mapa 32, s. 230–231).

Ostatnia zausznica z analizowanego zespołu to uszkodzony w górnej części kabłąka i nieco zdeformowany okaz z wisiorkiem winogronowatym (ryc. 1: 17). Ten typ ozdoby znany jest głównie ze skarbów rozproszonych na ziemiach polskich; na podstawie ich datowania można sądzić, że był noszony od 2. połowy IX do 1. połowy XI wieku (Kóčka-Krenz 1993, s. 83–84; por. komentarz do mapy 33, s. 231–232).

Pozostałe fragmenty ozdób. Ostatnie trzy części składowe zbioru to fragmenty dwóch zawieszek i bordiury(?) trudnej do określenia ozdoby. Pierwsza z nich (ryc. 1: 18) mogła być pierwotnie zawieszka paciorkowata, do której analogie zachowały się w dwóch skarbach gotlandzkich z Botels, Ksp. Havdhem (po 985 roku) i Larsarve, Ksp. Alskog (około 1000 roku; Stenberger 1947, s. 7–8, 99–101). Dwie pozostałe zawieszki (ryc. 1: 19 i 1: 20) zachowały się w zbyt małej części, by można było określić ich formę, chociaż okaz podobny do zamieszczonego na ryc. 1: 19 znany jest ze skarbu w Dzierznicy II, woj. wielkopolskie (po 962 roku; zbiory Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, nr inw. 1949: 320). Sposób wykonania tych ozdób może sugerować też ich skandynawską proveniencję.

Kwestia chronologii i pochodzenia depozytu

Ustalenie chronologii omawianego zespołu musi być z konieczności oparte na datowaniu (zazwyczaj niestety dość szerokim) samych ozdób, którego podstawy stanowi ich obecność w skarbach zawierających monety (Kóčka-Krenz 1997). W tym przypadku jednak możemy chronologię tę uściślić, biorąc pod uwagę rodzaj dekoracji zastosowanej do upiększenia omawianych wytworów i odnosząc ją do znalezisk z dobrze datowanych skarbów.

Jak to wynika z przeprowadzonej analizy, czas użytkowania paciorków wszystkich typów zawiera się między 2. połową X a 2. połową XI wieku, podobnie jak zausznice typu Świątki, koszyczkowatych i z dwiema główkami zwierzęcymi. Natomiast zausznice z pustymi paciorkami, z wisiorkiem kukurydzianym i z wisiorkiem winogronowatym znajdujące się w tym depozycie należałoby datować na koniec X–1. połowy XI wieku. Jeszcze bardziej zawężoną chronologię można przypisać kaptordze zdobionej rzędem główek końskich i ażurową plecionką, gdyż takie okazy znane są ze skarbów datowanych na koniec X wieku.

Jak więc wynika z powyższego, omawiany zespół odnieść trzeba do tego właśnie czasu, co odpowiada także datowaniu fragmentów ozdób skandynawskiej roboty.

Ustalenie terenu, na którym skarb ten mógł zostać zgromadzony, jest trudne ze względu na brak kryteriów. Większość z omawianych typów ozdób znana jest zwłaszcza z Wielkopolski i Polski środkowej, stąd być może depozyt z Muzeum Narodowego w Poznaniu był własnością osoby mieszkającej na tym właśnie terenie. Szczególnie godne uwagi jest zarejestrowanie wśród ozdób zauszniczy z wtórnie skomponowanymi w całość paciorkami – „reperacja” ta stanowi kolejną przesłankę do wniosku, że ozdoby gromadzone w skarbach były noszone (Kóčka-Krenz 1993, s. 32, 146–147) i nie stanowiły tylko formy pieniądza kruszcowego.

Literatura

Dekówna M.

1974 *Ozdoby i srebro lane*, [w:] *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Zalesia, powiat Słupca*, t. 2, Wrocław–Warszawa, s. 45–147.

Dekówna M., Stattlerówna E.

1961 *Wczesnośredniowieczny skarb srebrny z Sejkowic, pow. Gostynin*, Wrocław–Warszawa.

Kóčka-Krenz H.

1993 *Bizuteria północno-zachodnio-słowiańska we wczesnym średniowieczu*, Poznań.

1997 *Bizuteria średniowieczna na ziemiach polskich jako wyznacznik chronologiczny*, *Archaeologia Historica Polona*, t. 6, s. 69–75.

Stenberger M.

1947 *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit. Fundbeschreibung und Tafeln*, Lund.

1958 *Die Schatzfunde Gotlands der Wikingerzeit. Text*, Uppsala.

AN EARLY-MEDIEVAL SILVER HOARD FROM THE COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN POZNAŃ

Summary

This study presents a jewellery assemblage stored in the National Museum in Poznań, most probably a fragment of a silver hoard (no coins). The artefacts comprise eight beads of three types, fragments of three pendants, eight earrings and a border of a circular ornament.

The objects were subjected to a detailed analysis of form, manufacture and methods of decoration. Among the beads we can distinguish three specimens with knobs, each of them with different ornamentation; four oval, polygonal specimens, also varying in decoration and one oval bead with bulges. The pendants comprise one ampulla decorated with a row of horse-heads and bordered with an openwork plaited band, and fragments of one bead-shaped and one unspecified pendant. Earrings include: one specimen with two animal heads; two with empty beads decorated with granule triangles (one of them had been repaired); two basket-shaped earrings; an earring hoop with, most probably, a 'maize' pendant and one earring with a 'grape' pendant. Apart from this, the assemblage contained a border fragment of a circular jewellery piece of Scandinavian origin.

Considering the stylistic features of these artefacts, as well as close analogies with coin-dated hoards, this deposit may have been collected at the end of the 10th century. It is much more difficult to establish its owner's origin. However, seeing that most jewellery items of these types have been found in deposits from Great Poland and central Poland, the hoard belonged most probably to an inhabitant of that area.